

kake škode opustiti, — pri katerih se le take priprave potrebujejo, ktere se lahko povsod dobivajo, — katerih izdelki se lahko prodajajo, in katerih cena se nikoli ne preminja.

Imeli bomo večkrat priložnost, imenovati take pridne kmete in pokrajine, ki v tem ali unem obertnijskem delu posebno slovijo, da bodo druge spodbudili k posnemi njih izgledov. Po takem zamorejo tudi naj revniši gospodarji viditi in prevdarjati: kako se morejo (zraven kmetovanja) še tega ali unega dela lotiti, da bi si dohodke svoje povikšali in revni stan svoj popravili in poboljšali.

(Dalje sledi.)

Krajopisje.

Železniki na Krajskem.

(Dalje.)

Železniki, fužinarsk terg, stojijo na sredi selške doline, obdane, kakor večidel vsi fužinski kraji, od visokih hribov. Od Ljubljane so 7 ur, od Krajna čez hribe 4, memo Loke pa 5 ur, od Loke 3, od Radoljce čez hribe 5 in od meje primorske kronovine 3 ure. Stojé ob reki Sori in ob cesti, ki skoz selško dolino proti Sorici pelja. Razdelijo se Železniki v 3 dele: zgornje ali zgornji konec, srednje ali Ternje, in spodnje ali Racovnik. Brez fužin, kovačnic, oglja in rudohramov in gospodarskih poslopij štejejo 137 hiš, ki so razun ene vse zidane, in same po sebi večidel prav lepe. V zgornjem koncu so, kar so poslednjič leta 1846 pogorele, vse z opekami ali pa s ploščami pokrite; na Ternji in Racovniku pa so razun nekterih strehe še vse lesene, za tukajšni kraj pač nevarne. Škoda, da takrat, ko so Železnike zidali, so bili menda vsi gospodarji serditi eden na drugega, ker skoraj tri hiše ne stojé v ravni in enaki versti. Vsaki, ki je zidal, je menda hotel svojo pravico imeti. — Prebivavcov je v Železnikih 1410; odraseni se večidel vsi z fužinskim in kovaškim rokodelom pečajo. Fužinskih poslopij je tû: dve velike fužini, ena v gornjem koncu in druga na Racovniku; vsaka ima plavž, en ogenj za železo delati, eno veliko kladvo za obdelovanje železa, in en pripomočen ogenj za delo in popravljanje raznega fužinskega orodja. — V vsaki tih dveh fužin dela, kadar tudi plavž gori, po 10 ljudi. Dalje je tû 5 cajnar ali fužinic, vsaka z enim ognjem in enim kladvom, v katerih se cajni delajo; v vsaki dela po 4 ljudi. — Dalje je 108 ognjev ali ješ, kjer se žebli kujejo; pri slednjem ognji ste dve nakovali, pri kterema slednema dve osebi, mojster in hlapec, žebli kujeta. Fužine, cajnarce ali fužinice, in ješe so lastnine več deležnikov. Vsako vélikih fužin vlada en vodja (zgornjo zdaj gosp. Jakob Globočnik in spodnjo gosp. Jožef Globočnik), kterega deležniki med saboj izvolijo. Potem pak ima slednji deležnik po večem ali manjšem številu ješ tudi več ali manj kovačev. Žeblije delajo možki in ženske, odraseni pa že tudi otroci pri kakih 8—10 letih. Je pač nježni mladini to pretežavno delo v veliko škodo; marsikteremu poprej zalemu in zdravemu otroku težko delo s kladvom kmali rudeče ličice v blede spremeni. Verh tega je še stara ukoreninjena napaka, da se delo vselej okoli polnoči pričinja, okoli poldne pa neha. Naj boljši čas počitka se tedaj dela, naj boljši čas dela (popoldan) pa se leži. Poleti, ko je podnevi velika vročina, naj bi že veljal ta red; v jeseni in pozimi pa ni nikakor pristojen. Al — navada je železna srajca tudi za Železnikarje, in tako te razvade ni lahko odvaditi, akoravno se je že mnogo pametnih mož za prenaredbo tega reda poganjalo. — Opoldan, ko se delo konča, nosijo mojstri žeblije vsaki k svojemu gospodu, in tû dobijo zopet cajne in oglje za drugi dan. Potem južnajo in gredó k pokoju do večerje, in po ti zopet do časa, da se začnejo okoli polnoči glasno po ulicah eden drugega klicati, k delu, kar se posebno ptuj-

com velikokrat strašno zdí. Marsikteri gospod se ponoči postavljenega misli v kako terdnjavo, kjer se tudi ponočne straže ena drugo kličejo.

Plačila ne dobivajo kovači vsaki dan posebej, ampak le listek, na katerem je zaslužek zaznamovan. Vsako leto so trije časi določeni, v katerih se računi poravnava; takrat prinesejo delavci svoje listke, in kar so med tim časom na roke denarja ali živeža prejeli, se potem od zaslužka pobota. —

Žeblijev, večidel le večje baže, se naredí vsako leto okoli 5240 centov, katerih cena se smé na kakih 105.000 gold. prevdariti. Prodajajo se, v sodčike in zaboje pospravljeni, v Terst, na Horvaško, Slavonijo, Ogersko in v Bosnijo, in se zastran izverstnega izdelka prav lahko spečajo.

Železa se pri obedveh fužinah naredí na leto okoli 3200 centov, — al pomanjkanje rude je vzrok, da se ne stori vés iz domačega grodeljna, ampak se ga še mnogo mora kupiti pri ptujih fužinah, posebno na Savi. Pač dobro, in v prid vsem domačim fužinam bi bilo, ako bi se rudokopom kako polahkanje naklonilo, v katerem kolí si bodi oziru, in bi se s tem domačim fužinam nekoliko pomagalo na noge, ker bi se potem marsikteri rajši z iskanjem in kopanjem rude pečal.

Tudi teža narejenih žeblijev in železa kaže, da vsako leto kakih 2040 centov domačega železa primanjka, ki se tudi mora od zunaj dobiti. Kupovalo se je poprej deloma na Koroškem, deloma tudi v Kropi in Kamnogorici, posebno v Kropi, ker ondi zastran bolj drobnih izdelkov dokaj ptujega železa potrebujejo, in tedaj domačega nekoliko oddati zamorejo. — Poslednje leta pa dobivajo Železnikarji potrebno železo večidel edno le od sosednih bohinskih fužin gosp. barona Alfonza Zois-a. Tem fužinam sploh gre vsa čast in hvala, ker so se v poslednjih letih povzdignile zastran dobre, urne postrežbe in izverstnega izdelka ne le med perve krajske, ampak, smemo reči, med perve v Avstriji, in resnično bi zaslužile, obširno in natanko popisane biti od bolj gibčnega peresa, kakor je moje.

(Konec sledi.)

Slovensko slovstvo.

Umno kmetovanje in gospodarstvo. Zložil Janez Zalokar, fajmošter; na svetlo dala c. k. kmetijska družba v Ljubljani.

Česar smo živo potrebovali, so nam gosp. Zalokar v knjigi „Umno kmetovanje“ obilno podali. Vážnih naukov in resnic je v ti knjigi veliko in za slovenskega kmetovavca silno potrebnih. Toraj je ne morem kmetovavcem dovolj priporočati. Kar je katehizem z evangelijskimi bukvami za dušo in večno življenje, to je umno kmetovanje za truplo in časni blagostan. Kakor unih dveh, tako tudi poslednje knjige se pri nobenem kmetovavcu ne smé pogrešati. Celó tisti Slovenec, ki razume nemške kmetijske knjige, bo Zalokarjevo kmetovanje z veseljem in pridom preberal. Beseda je čista, gladko tekoča v kratkih stavkih in tudi v manj znanih rečéh lahko razumljiva; za slovník naš je velik zaklad pravih slovenskih besed v ti knjigi.

Z velikim veseljem sem bral napravo rodovitnega sveta, pripravlanje gnoja, pridelovanje koristnih rastlin, živinorejo, sadjorejo in gojzdstvo. Ravno tako so pristavek od gospodarstva, popis krajske dežele in cena žita in drugih pridelkov v Ljubljani od leta 1829 do 1846 prav mični in podučljivi sestavki. Zlo bi nam bilo dopadlo, ako bi bili gosp. pisatelj vse slovenske dežele, za ktere je knjiga posebno namenjena, na ravno tem prostoru primerjajoče popisali, izpustivši manj znamenite in v natančno razložbo segajoče stvari.

Vsa knjiga nam razodeva visoko učenost in neutrudljivo pridnost častitega domoljuba. Ker pa vendar nič ni

celó brez vsih pogreškov, kar človeška umnost zloži, ima tudi „umno kmetovanje“ svoje, ki pa so bolj teoretični kakor praktični, torej pri navadni rabi nobenega nikjer ne motijo. Namalo listih kemije spisati že samo po sebi ni mogoče, še manj pa za priproste bravce; vendar je bilo saj kratke razlage zato potreba, da bravec razume sledeče nauke „umnega kmetovanja“. V taci okolišinah ni tedaj čuda, ako marsiktera stvar kemijskega uvoda ni tako jasna, kakor je gosp. pisatelj gotovo sam želi in da so se nekteri pogreški vrinili, ktere poštena kritika toliko lože odkritoserčno pové, ker so v ti knjigi le malenkosti in se lahko popravi. Kislec je z vodencom zvezan v vodi v ti razmeri: 8 lotov kislica in 1 lot vodenca daje 9 lotov vode; ali 1 bokal kislica in 2 bokala vodenca dadó 1611. del od treh bokalov vode. — Kislec ali kislogaz okisuje sicer mnogo pervin, vendar imamo tudi kisline brez kislogaza, kakoršna je solnokislina (Salzsäure). — Razloček med kislino in okisano podlogo ne obstoji samo v zvezni ali kemiški žlahti, ampak tudi v razmeri podloge in okisanca. — Žveplokislina ali hudičevo olje obstoji na pr. iz 16 granov žvepla, in 24 granov kislica; žvepleni okisanc (schwefelige Säure), ki se napravlja, kadar žveplo na zraku gorí, obstoji iz 16 granov žvepla in 16 granov kislica, ktere težne razmere imenujemo zvezoteže. — Kakor rast, tudi kemijsko vezanje potrebuje primerne gorkote in vlažnosti. Zavolj te naravne postave riji podveržene stvari rajše rijavé na vlažnem zraku, kakor na suhem. Razmera kislogaza in gnjiloga je vendar na gorkem mestu zraka ravno tista, kakoršna je na merzlem. Vsled te razmere je v 100 funtih zraka 77 funtov gnjilca in 23 funtov kislica; in v 100 bokalih zraka je 79 bokalov gnjilca in 21 bokalov kislica. — Gnjiloga je ravno tista pervina, ktero krajše imenujemo gnjilec. — Pri drevih, sveči, olji, gazni svečavi ne gorí vodenec, ampak ogelnovodenec, ki se pri vročini iz oglja, mastí, žganja itd. napravlja. — V podnebnem zraku ni prostega vodenca, sicer bi strašno zaropotalo, kader zakurimo ali luč prižgemo; torej iz vnetega vodenca ne more grom izvirati. — Živo apno na-se vleče iz zraka vodeni sopúh in ogelnokislino, in sčasoma zopet apnenec postane, torej postaja zidovje terdneje. Ne apno, ampak apnenec vré, ako ga s hudičevim oljem polijaš, ker ogelnokislino iz njega izganjaš. Pri gasenji apna se voda z apnom veže in deloma terdo podobo dobiva, torej svojo spižočo gorkoto oddaja. Oddana gorkota, ktero čutimo in na gorkomeru zapazujemo, je razvezana ali razpuščena gorkota. V tem pomenu je treba zastopiti besede: „zvezana“ ali „spižoča“, in „razvezana“ ali „razpuščena“ gorkota. — Rastline ne serkajo samo po koreninica živéž, ampak tudi po listih ogelnokislino v se vlečejo. Dokler listov nimajo, serkajo ogelnokislino iz parsti, po listih iz zraka, jo s pomočjo sončne svetlobe razkrojijo, ogele v živéž obderzé in kislec izdihajo. Ponoči rastline ogelnokislino v zrak izpušajo, torej so v spavnicah človeku škodljive. — Vinograd, ki je dolgo časa v enem kraju, se po umnem obdelovanji le boljša, in ne zapopadem, kako da bi se zablatil, da ga je treba opustiti. — Svet, ki se naglo zgrije, tudi gorkoto naglo zgubi; ki se počasno greje, tudi gorkoto bolj terdovratno derží. Vendar tisti svet, ki se naglo zgrije, se od ravno tistih sončnih žarkov na višjo stopnjo zgrije, in se takim rastlinam prileže, ktere večjo gorkoto ljubijo. — V računjenji (str. 57.) se je pogrešek ugojezdil in treba je brati 4 groše namesto 2 grošev; ravno tako na 58. strani ostane dobiček 20 fl. 46 kr. namesto 28 fl. 26 kr.

Orodje za kmetijstvo je prav lepo popisano in s podobami razjasnjeno. Mašine za sejati, repo, škopo rezati, za lušiti turšico so posestnikom večjih kmetij potrebne, in čeravno se pri manjših z navadnim orodjem in rokami vse opravlja, je vendar hvale vredno, da so te mašine vsakemu na ogled izrisane. Na Koroškem so jeli turšično lušivnico zlo špogati in velja v Celovcu 30 fl.

Kar gosp. pisatelj od ozkih in širokih ogonov ali

krajev na 67. strani pravijo, naj si vsaki kmetovavec v glavo in serce dobro vtisne. Na njivi brez krajev se kaj lahko krompir in koruza osíplje. Njiva, na kateri bi 4 delavci cel teden praskali, je v enem dnevu z 1 konjem in 2 delavcema obdelana. Ako zimnina pozebe ali pod snegom zgnjije, kar se je pozimi 1852 po več krajih zgodilo, je treba spomladi njivo o pravem času vnóvič obsejati. Krog Celovca je kaj lepa jara rež zrastla.

Besede, s kterimi gosp. pisatelj koruzo priporočajo, naj vsakteri pazljivo bere in si k sercu vzame, da mu ne bode treba stradati, kader toča ali slana ajdo pobere.

Na strani 370 ste naznanjene: srednja teža zraka in srednja gorkota v Ljubljani v raznih letih; potem pa govori gosp. pisatelj samo od gorkote na Gorenškem, Notranjem itd., da jih nobeden napčno ne razume. Nizko ležeči kraji imajo večjo težo zraka od visoko ležečih, včasí tudi večjo gorkoto, vendar ne vselej. Razun letne srednje teže zraka in srednje gorkote, je znamenito vediti srednjo težo zraka in gorkoto letnih časov in potem zračno vlažnost, ker se po teh rečéh tudi ravna plovnost kraja za kake rastline.

Zunajna oblika bukev je lična in prijetna, kakoršne smo navajeni iz Blaznikove tiskarnice. Cena je ne zapopadljivo nizka, rajše bi rekel prenizka *). Ako bi se bili knjigarski odstotki pridjali, in cena bi se bila na 1 fl. postavila, da bi vsi knjigarji na slovenskih krajih „umno kmetovanje“ v svoji zalogi imeli: bi se veliko več iztisov razprodalo, in koristni nauki bi se bolj med kmetovavci razširjali. Zakaj knjigar mora knjigo, naj je še toliko dobra in potrebna, kupcom naznanjati in ponujati, ne pa kupcov čakati, da pridejo, in knjigo, od ktere še morebiti nič slišali niso, tirjajo in potem dolgo čakajo, da iz Ljubljane prileze. Komur je mar za to, da dóbi knjigo v roke, ki mu zamore sto in sto goldinarjev dobička donesti, ne bo gledal na 15 kraje.

Robida.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Siska 29. jan. * Pretekli teden je zmerzovalo do 14 stop., tudi je padlo še več snega, tako da je vsa žitna kupčija popolnoma pri tleh. Zato pa tudi tergovci, ki imajo večje zaloge, ga po sedanjí nizki ceni še prodajati nočejo, in raje čakajo boljšega časa, ko se bo vožnja ladjam spet odperla. Tudi iz Krajnskega že dolgo ni nobenega kupca. Cena kakor uni teden. V Karlovcu so mnogo koruze nakupili za gorate kraje. V Banatu je cena padla; kibljo pšenice cenijo po 10 fl. do 11 fl. 36 kr., soršice 8 fl. 48 do 9 fl. 12 kr., ovsa po 4 fl. do 4 fl. 12 kr., koruze po 6 fl.

Iz Sevence na Štaj. 29. jan. — K. — Ker so „Novíce“ lani svojim bravcem naznanile, da so se za našo 4. junija p. l. pogorelo cerkev v Ljubljani novi zvonovi lili, naj jim povejo še, kako slovesno smo jih sprejeli in v visoki stolp vzdignili. 23. novembra sta jih dva verla teržana od železnice pripeljala pa zvunaj terga ustavila. Tukajšni rudarji so jih pod vodstvom gosp. M. Vrana prelepo okinčali; v nedeljo 26. novembra pa jim je šla duhovščina, šolska mladina, imenovani rudarji in brezštevila množica domačih ljudi in sosedov Krajncov nasproti, ter jih potem med petjem hvalnih psalmov z veselo glasbo in gromenjem topov k farni cerkvi spremili. Ginljivo je bilo viditi pri prvem vozu dvanajst belo oblečenih šolaric z venčiki na glaví, in pri drugem ravno toliko šolarjev, ki so dolge bele na zvonéh pripete vezila deržali. Ko so zvonove pri cerkvi ustavili, in so častiti gosp. fajmošter iskreno molili, da bi nam po milosti božji oni več veselja kot žalosti naznanovali, so v očéh vsih nazočih mile solze igrale. Po končani molitvi je šolska mladina mično slovensko pesmico

*) Sl. kmetijska družba je v gotovo lastno škodo postavila ceno te knjige nalašč tako nizko, da jo tudi manj premožen gospodar kupiti zamore. Knjigarjem se že še tudi dovoli pošten dobiček (10 od sto). Vred.